

Προπαγάνδα: Η Ψυχολογία της Χειραγώγησης

/ [Πεμπτούσια](#)

Image not found or type unknown

Στο προηγούμενο άρθρο (<http://www.pemptousia.gr/?p=60752>) ο κ. Αθ. Κολιοφούτης μάς εισήγαγε στις γενικές ιδέες της μελέτης του, που αφορά την ποιμαντική αντιμετώπιση της επιχειρούμενης από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αντιχριστιανικής προπαγάνδας. Στο παρόν άρθρο μάς παρουσιάζει το ψυχολογικό υπόβαθρο της χειραγώγησης που επιτελείται μέσω της προπαγάνδας.

Πηγή:<http://www.preaching.org/>

Η αμφισημία και ποικιλομορφία που διαπιστώνει κανείς στην προσπάθεια των ερευνητών να διατυπώσουν ένα ορισμό της προπαγάνδας, δικαιώνει όντως τη δυσχέρεια εννοιολογικής αποσαφήνισης του όρου. Έτσι, έχουμε ορισμούς που θεωρούν ότι κάθε προπαγάνδα είναι σκόπιμη και συνεπώς προμελετημένη[14]. Ο Henderson ισχυρίζεται ότι «κάθε διαδικασία προπαγάνδας είναι στην πηγή της

ηθελημένη και εσκεμμένη..., διότι δεν υπάρχει προπαγανδιστής που να επιδίδεται σε προπαγάνδα αθέλητα»[15].

Μια άλλη προσέγγιση θεωρεί ότι οι άνθρωποι επιδιώκουν την προπαγάνδα εκ φύσεώς τους. Ο Thomson ισχυρίζεται ότι «το ίδιο το ανθρώπινο είδος είναι ένας φυσικός προπαγανδιστής, με το ίδιο το βασικό ένστικτο να προπαγανδίζει»[16]. Ο Dobb επισημαίνει ότι «η διατύπωση ενός σαφούς ορισμού της προπαγάνδας δεν είναι ούτε δυνατή, ούτε επιθυμητή»[17]. Ο Qualter αναφέρει ότι πρέπει να εξετάσουμε την προπαγάνδα «ως ουδέτερη έννοια, που περιγράφει μια δραστηριότητα, η οποία μπορεί να κατευθυνθεί προς το καλό η το κακό»[18].

Ο Bryder τέλος, περιγράφει την προπαγάνδα με πιο θετικό τρόπο από πολλούς άλλους συγγραφείς. Αναδεικνύει την πολιτική διάσταση της προπαγάνδας, διακηρύσσοντας ότι η χρήση της αποτελεί ένα μέσο για να προωθηθούν θέματα και στόχοι στα πλαίσια της άσκησης της πολιτικής και άρα δεν θα πρέπει να θεωρείται ένα εργαλείο παραπλάνησής τους[19]. Πρόκειται τελικά για έναν όρο, ο οποίος από αξιολογικής άποψης στην αρχή είχε ένα ουδέτερο περιεχόμενο. Στην συνέχεια φορτίστηκε τόσο πολύ με αρνητική χροιά, ώστε να χρησιμοποιείται τελικά ως λεκτικό όπλο αδιακρίτως, σε κάθε λογομαχία, από οποιονδήποτε επιθυμεί να «επιτεθεί», να αποδυναμώσει και να απαξιώσει θέσεις, απόψεις και επιχειρήματα των συνομιλητών του, με τους οποίους έρχεται σε λεκτική αντιπαράθεση[20].

Μελετώντας κανείς τη βιβλιογραφία διαπιστώνει πως ο όρος «προπαγάνδα» προβάλλεται ως συγγενής με τον όρο «χειραγωγήση». Το ρήμα «χειραγωγώ», το οποίο κυριολεκτικά σημαίνει κρατώ κάποιον από το χέρι[21], έλαβε σταδιακά την έννοια του χειρισμού και της καθοδήγησης πραγμάτων και ανθρώπων για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου. Υπαινίσσεται την επινοημένη, συστηματική και ελεγκτική ενέργεια η το σύνολο εκείνων των ενεργειών, με τη βοήθεια των οποίων ο χειραγωγός επιχειρεί να μεταδώσει σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων συγκεκριμένα μηνύματα, με σκοπό να επιδράσει στη βεβαιότητα, στις απόψεις και τη συμπεριφορά τους.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι η ραγδαία ανάπτυξη της προπαγάνδας σχεδόν συνέπεσε χρονικά με τη διατύπωση της θεωρίας της ψυχανάλυσης από τον Φρόυντ, αφού η εξέλιξη των τεχνικών της βασίστηκε στην επιστημονική μελέτη των προδιαθέσεων, των αναγκών και της συμπεριφοράς του κοινού. Ο Φρόυντ έβλεπε όλη την ανθρώπινη συμπεριφορά υποκινούμενη από ενορμήσεις και ένστικτα, που με την σειρά τους είναι οι νευρολογικές παραστάσεις των φυσικών αναγκών. Αρχικά αναφερόταν σε αυτά με τον όρο «βασικά ένστικτα». Αυτά διαιωνίζουν την ζωή του ατόμου με το να τον παρακινούν να ψάξει για φαγητό και

νερό αλλά επίσης διαιωνίζουν την ζωή του είδους με το να τον παρακινούν να έχει σεξουαλική επαφή. Αυτό το ένστικτο για την διατήρηση της ζωής και την αναζήτηση ευχαρίστησης ο Φρόυντ το ονόμασε «Έρως». Την παρακινητική ενέργεια αυτών των ενστίκτων που υποκινούν τον ψυχισμό μας, τα ονόμαζε ο Φρόυντ, λίμπιντο, από τη λατινική λέξη Libido για την επιθυμία[22].

Ως γνωστόν η «τοπογραφία» της ψυχής, κατά τον Φρόυντ διακρίνεται σε δύο βασικές ψυχικές περιοχές: την περιοχή της μη συνειδητής ψυχικής ζωής και την περιοχή της συνειδητής ψυχικής ζωής. Διατύπωσε λοιπόν, τη θεωρία του για το «Εγώ», το «προ - Εγώ» και το «υπέρ - Εγώ». Από το «προ - Εγώ» η το «ασυνείδητο» του ατόμου αναδύονται ένστικτα, επιθυμίες και ορμές, που ασκούν ενστικτικές επιδράσεις στο «Εγώ» του, ενώ το «υπέρ - Εγώ» αποτελεί το λογοκριτή που ελέγχει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες «πρέπει» η «δεν πρέπει» να ικανοποιείται η ορμή για ηδονή[23]. Είναι κυρίως οι ψυχολόγοι της σχολής του Φρόυντ, οι οποίοι έδειξαν ότι πολλές από τις σκέψεις και ενέργειες ενός ανθρώπου είναι αντισταθμιστικά υποκατάστατα επιθυμιών που αναγκάστηκε να καταπιέσει. Αν λοιπόν, ο προπαγανδιστής επιτύγχανε να κατανοήσει τα αληθινά κίνητρα και όχι τους λόγους που οι ίδιοι οι άνθρωποι προβάλλουν για τις πράξεις τους, τότε θα μπορούσε να τους ελέγξει χωρίς πρόβλημα, κατά το δοκούν.

Ιδιαίτερη συμβολή στην εφαρμογή της παραπάνω θεωρίας είχε ο ανιψιός και ένθερμος μελετητής των βιβλίων του Φρόυντ, Edward Bernays, ο οποίος αντιλήφθηκε όντως ότι ο καλύτερος τρόπος για να μεταπείσεις κάποιον δεν είναι να απευθυνθείς στη λογική του, αλλά στα ασυνείδητα ένστικτά του. Το πιο γνωστό ίσως επίτευγμα του συγκεκριμένου προπαγανδιστή ήταν ότι συνέβαλε αποφασιστικά στη διάδοση του τσιγάρου στις γυναίκες. Σε μια εποχή κατά την οποία το κάπνισμα θεωρούταν «πρόστυχη» συνήθεια για μια γυναίκα, καθώς στη συνείδηση του κόσμου είχε συνδεθεί με το κακόφημο κόσμο των καμπαρέ, ο Bernays διοργάνωσε την καμπάνια του αξιοποιώντας τη ψυχαναλυτική θεωρία του θείου του, παρουσιάζοντας το τσιγάρο ως σύμβολο απελευθέρωσης από την ανδρική εξουσία. Το τσιγάρο έγινε πολύ σύντομα το σύμβολο της απελευθερωμένης και δυναμικής γυναίκας[24].

[14] Jowett G. - O'Donnell V., *Propaganda and Persuasion*. London 1999, 6ff.

[15] Cunningham S., *The Idea of Propaganda: A Reconstruction*, Westport 2002, σ. 64.

[16] Thomson O., *Easily lead: A History of Propaganda*, Gloucestershire 1999, σ. 5.

[17] Jowett G. - O'Donnell V., οπ. παρ. σ. 4.

[18] Cunningham S., οπ. παρ.

[19] Bryder T., « Essays on the Policy Sciences and the Psychology of Politics and Propaganda », *Acta Wexionensia* 43, 2004, σ. i.

[21] «χειραγωγώ – ούμαι: 1. (λογ.) οδηγώ κπ. κρατώντας τον από το χέρι: Η Αντιγόνη χειραγωγούσε τον τυφλό Οιδίποδα. 2. (μτφ.) α. με συμβουλές και συνεχή συμπαράσταση βοηθώ κπ. να ακολουθήσει μια σωστή πορεία στη ζωή· καθοδηγώ: Οι δάσκαλοι χειραγωγούν τη νεολαία. Οι λαϊκές μάζες χειραγωγούνται από την πνευματική ηγεσία. β. (μειωτ.) ασκώ σε κπ. τέτοια επίδραση, με αποτέλεσμα να του αφαιρώ κάθε πρωτοβουλία και κάθε ανεξαρτησία στη σκέψη »: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Α.Π.Θ., Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής,

language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8E&dq=

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%BF,%CE%95%CE%B3%CF%8E %CE%BA%CE%B1%CE%B9 %CE%A5%CF%80%CE%B5%CF%81%](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%BF,%CE%95%CE%B3%CF%8E%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%A5%CF%80%CE%B5%CF%81%)

[24] Held L., «Psychoanalysis shapes consumer culture Or how Sigmund Freud, his nephew and a box of cigars forever changed American marketing», *Monitor on Psychology* 40, 11, 2009.